

Ігор Срібняк

Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна
ORCID: orcid.org/0000-0001-9750-4958

Пам'ять про Симона Петлюру в сучасній Україні

У травні кожного року ціла Україна згадує про світле і сумне водночас, відзначаючи день народження Голови Директорії і Головного Отамана Військ УНР Симона Петлюри, та вшановуючи пам'ять про нього вже за кілька днів – після трагічної його загибелі в Парижі у 1926 р. У 2019 р. від дня його народження минуло вже 140 років, і ця ювілейна дата є вагомим підставом аби ще раз згадати про його колосальний внесок у розвиток української визвольної ідеї та процес національного державотворення.

Разом з тим, згадуючи про першорядне значення С. Петлюри в процесі розбудови Української Народної Республіки, на думку спадає й інше – мінливість та непередбачуваність людської долі, а також те, як легко можуть кілька куль підісланого вбивці пробити український прапор, який може при цьому хвилево впасти, але він завжди – вже наступної миті – буде піднятий продовжувачами справи Симона Петлюри аби й надалі кликати на боротьбу з відвічним ворогом, надихати слабкодушних, гуртувати українців навколо ідейної спадщини Головного Отамана.

Смерть С. Петлюри стала болючою та непоправною втраченою для українського самостійництва, але ця трагічна подія спонукала українців до згуртування під гаслом боротьби з більшовизмом, перетворило ім'я Головного Отамана на символ протистояння комуністичній Москві. Від 1926 р. воно стало невід'ємною частиною колективної пам'яті української нації, чим власне була закладена тривка основа для подальшого розвитку ідеї державної самостійності України.

Принагідно слід відзначити, що концепт колективна пам'ять у середині 1920-х рр. запровадив до наукового обігу французький соціолог Моріс Хальбвакс, який обґрунтував думку про обумовленість будь-якої індивідуальної пам'яті пам'яттю колективною. Він заперечив саму можливість існування індивідуальної пам'яті, вважаючи що кожна соціальна група (суспільство або нація) формує власне загальне уявлення про своє минуле, яке відображає та легітимізує ідентичність цієї групи, і лише в цих визначених межах формується та функціонує індивідуальна пам'ять членів цієї спільноти.

Важливою складовою теорії колективної пам'яті Хальбвакса є ідея про те, що колективна пам'ять виходить поза межі індивідуальної біографії та забезпечує міжпоколінневу трансляцію значущих для групи знань про минуле. Тривкість у часі колективної пам'яті групи залежить від ефективності її зусиль, спрямованих на підтримання цієї пам'яті (комемоційних практик), а зміст цієї пам'яті може змінюватися залежно від зміни панівних ідеологій¹.

Ідеї Хальбвакса отримали потужний розвиток у працях учених різних дослідницьких напрямків, які намагалися запропонувати нові аналітичні конструкти для пояснення механізмів та закономірностей функціонування колективної пам'яті. Нині багато істориків сходяться на тому, що пам'ять особи чи групи про минулі події не є статичною, незмінною, вона насправді зазнає реінтерпретацій та переоцінок у постійно змінних контекстах сучасності, коли особа здобуває новий досвід чи пристосовується до нових обставин.

Пам'ять та історія не є антиподами; вони співвідносяться не тільки як частка і ціле (де пам'ять віддзеркалює індивідуальний особистий досвід конкретних історичних подій), але й навзаєм – офіційні історичні дискурси впливають на індивідуальну пам'ять (те, як особа осмислює і оцінює власний досвід, виділяючи важливе та другорядне, тощо), тобто особа завжди співвідносить власний досвід з панівними

¹ Див.: Г. Грінченко, *Усна історія – теорія, метод, джерело // Невизгадане. Усні історії остарбайтерів* / Авт.-упоряд., ред., вступ. ст. Г. Грінченко, Харків 2004, с. 10–12.

історичними наративами². В цьому зв'язку можна погодитись й з думкою Л.Нагорної, що

увесь світ являє собою безмежне поле пам'яті, де минуле нашаровується на сучасне і проявляється крізь призму інтерпретацій. Індивідуальна пам'ять людини має властивість «підключатися» до соціальної пам'яті саме тоді, коли індивід відчуває потребу в орієнтації й адаптації у соціальному просторі³.

Слід особливо наголосити на тому, що історична і колективна пам'яті тісно взаємопов'язані, більше того – перша є частиною другої. Остання є вираженням суспільного уявлення про своє минуле, коли суспільство виробляє певний узагальнений стереотип ставлення до історичних подій, персонажів історії, усталену галерею позитивних і негативних героїв минулого. І саме спільність історичної долі й національного почуття, яка ґрунтується на спільній історичній пам'яті, – на думку історика І. Гирича – є головним чинником формування нації, свідомого вибору своєї національності⁴.

Колективна пам'ять, крім погляду народу на свою історію, включає також узагальнені думки кожної окремої людини, що разом становлять колективну спільноту, про духовно-ідейні вартості життєдіяльності суспільства, його досягнення й трагедії у близькій і далекій історичній перспективі, тобто, крім історичного, має ще й філософсько-суспільствознавчий складник. Колективна й історична пам'яті формуються як самим суспільством, без помітного втручання держави, так і за допомогою самої держави через структури, які покликані у державі ці функції виконувати: міністерства освіти, культури, засоби масової інформації тощо⁵.

Для розуміння сутності історичної пам'яті також видається доцільним згадати й про концепцію Барбара Міштал, що

² О. Кісь, *Колективна пам'ять та історична травма: теоретичні рефлексії на тлі жіночих спогадів* // *У пошуках власного голосу: Усна історія як теорія, метод, джерело: Зб. наук. праць* / За ред. Г. Грінченко, Н. Ханенко-Фрізен, Харків 2010, с. 171–191 (див. також: <http://uamoderna.com/md/216-216>).

³ Л.П. Нагорна, *Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії*, Київ 2012, с. 317.

⁴ І. Гирич, *Історична і колективна пам'ять: що це?*, <http://www.ihyrych.name/Misc/Rethinking/NationalMemory.html>.

⁵ Там само.

пропонує розглядати її як репрезентацію минулого, при якій емоції та реконструкції минулого досвіду слугують для надання йому значення у сучасному контексті. При цьому вона пропонує розмежовувати три різновиди пам'яті: *офіційну* (official), *масову* (popular) та *громадську* (public).

Офіційна пам'ять (представлена пам'ятниками, підручниками та публічним вшануванням певних подій) – панівний історичний нарратив, що його політичні еліти застосовують стратегічно, переглядаючи національну історію заради самолегітимації та збереження *status quo*. Масова пам'ять – це дискурсивні практики, підпорядковані панівним політичним дискурсам, які репродукують усталене та узгоджене бачення минулого. Громадська пам'ять охоплює уявлення та ідеї про минуле, як допомагають суспільству інтерпретувати своє минуле та сучасне, а також мати візію майбутнього. В межах громадської пам'яті відбувається змагання конкуруючих версій минулого, хоча часто деякі з них мають привілейоване становище⁶.

Насамкінець видається доцільним згадати й про роботи французького історика П'єра Нора, який обґрунтував думку про те, що історична пам'ять спільноти ґрунтується на «місцях пам'яті» (до них від відносив пам'ятники, музеї, меморіали, топоніми) і «героях», з якими ця спільнота себе ідентифікує. При цьому, як вважав П. Нора, відбувається ідеалізація і міфологізація перших та других.

Осмислення теоретичних засад проблеми історичної пам'яті, розробка яких була здійснена згадуваними зарубіжними та українськими дослідниками, дозволяє дати (або, принаймні, спробувати) відповідь на кілька питань, що стосуються присутності постаті Симона Петлюри в українському науково-освітньо-медійному дискурсі. В їх числі, зокрема, наступні:

1) Чи змінилося за роки Незалежності сприйняття С. Петлюри суспільством, чи вдалось подолати стереотипи (радянські, російські)?

⁶ О. Кісь, *Коллективна пам'ять та історична травма: теоретичні рефлексії на тлі жіночих спогадів // У пошуках власного голосу: Усна історія як теорія, метод, джерело: Зб. наук. праць / За ред. Г. Грінченко, Н. Ханенко-Фрізен, Харків 2010, с. 171–191 (див. також: <http://uamoderna.com/md/216-216>).*

2) Чи був С. Петлюра «символом епохи», чи знайшли в його діяльності віддзеркалення ціннісні орієнтири українців його доби? Чи актуальна його візія України сьогодні? Для кого саме?

3) Наскільки «політика пам'яті» періоду незалежності вплинула на формування позитивного «іміджу» Петлюри – позначення «місць пам'яті», пов'язаних з іменем С. Петлюри (меморіальних дощок, вулиць, пам'ятників)?

4) Образ Петлюри не тільки в історичному наративі, але і в суспільній свідомості. Наскільки він змінився з часу відновлення незалежності України?

5) Що робиться в незалежній Україні для того аби пам'ять про С. Петлюру була скріплена та поширена, а історичні знання про С. Петлюру – примножені?

Не буде перебільшенням стверджувати, що комуністично-му режиму в СРСР так ніколи і не вдалось знищити пам'ять про С. Петлюру в Україні. Єдиним його злочинним досягненням стало прищеплення значній частині українців в підрадянській Україні негативної візії оцінки його державно-політичної діяльності, що сталось в силу вже обговорюваних на цій конференції подій – і зокрема покладенням вини фактично за всі інспіровані в Україні єврейські погроми на Головного Отамана Військ УНР.

Але попри всі старання комуністичної пропаганди в глибинах народної свідомості продовжував зберігатись інший образ С. Петлюри – державного діяча, який уособлював споконвічні прагнення українського народу до незалежності, політика – який об'єднав і очолив український національно-визвольний рух та до останнього боровся з більшовизмом. Напевно є зайвим говорити, що саме так після 1926 р. С. Петлюру сприймала майже вся українська політична еміграція, а в подальшому – й політично заангажована частина діаспори.

За 70 років після вбивства С. Петлюри – з відновленням незалежності України – його ім'я отримало можливість повернутись до широкого загалу її громадянства на власне українських землях. Цей процес не був простим, бо за цей час постать Головного Отамана виявилось вкритою грубим

шаром політичної брехні, що призвело до формування стійких хибних уявлень та стереотипів про С. Петлюру. Між тим велич і значення його досягнень у справі ствердження українського самостійництва вимагали активних зусиль з повернення його імені та політичної спадщини до України.

На жаль фактична невіршеність державної політики у галузі колективної національної пам'яті, домінування пострадянських кліше у сприйнятті діяльності С. Петлюри у більшості представників української політичної еліти суттєво ускладнювали цей процес. Тільки завдяки заходам декількох науковців та української громадськості з національно-патріотичного табору стало можливим подолати інформаційне табу, яке все ще супроводжувало ім'я Головного Отамана на початку 1990-х рр. І тільки протягом наступної чверті століття відбулись якісні зміни, що призвели до кардинальних змін у свідомості більшості українців, завдяки чому стала можливою й актуалізація політичної спадщини Симона Петлюри.

Цей процес був ініційований товариством «Українська Бібліотека імені Симона Петлюри» в Парижі, яке опікується однойменною французькою бібліотечно-освітньою інституцією з понад дев'яностолітньою історією своєї діяльності. Заходами її тодішнього керівництва було створено стипендіальний фонд імені д-ра Людмили Бризгун, а крім того в Києві постало Представництво Бібліотеки на чолі з Павлом Мовчаном і Дмитром Степовиком. Їх спільними зусиллями було розроблено програму Першого літературного конкурсу кращих праць про дореволюційну діяльність С. Петлюри.

Власне сам конкурс було оголошено в січні 1992 р., а ще за рік підведені його підсумки. Комісією були відібрані чотири літературно-публіцистичні праці, які були опубліковані в окремій збірці *Він – з когорти вождів*⁷. Ще за два роки був проведений Другий конкурс петлюрознавців, до участі в якому зголосилось чисельніше коло науковців⁸. Одночасно проводилась активна робота з перевидання збірок документів про

⁷ *Він – з когорти вождів (Кращі конкурсні праці про дореволюційну діяльність Симона Петлюри)*. К., 1994. 151 с.

⁸ *Симон Петлюра та українська національна революція: зб. праць Другого конкурсу петлюрознавців України / упоряд. та передмова В. Михальчука*. К., 1995. 357 с.

різні аспекти державно-політичної діяльності С. Петлюри⁹. Все це сприяло ознайомленню широкого загалу українського громадянства з ідейною спадщиною Головного Отамана.

У наступні кілька років в Україні було проведено цілу низку «петлюрівських читань», історично-літературних конкурсів, наукових конференцій, за результатами яких у більшості випадків видавались збірники наукових праць. Особливий інтерес привернув видавничий проект УБСП «Симон Петлюра і родина», основу якого склали документальні матеріали про дружину Головного Отамана – Ольгу Петлюру та його єдину доньку Лесю¹⁰. Завдяки цьому до наукового обігу потрапила значна кількість раніше невідомих архівних матеріалів. Поза всяким сумнівом – ця публікаційна активність зробила важливий внесок у справу розвіювання стереотипів, насаджених комуністичною пропагандою, розширення і поглиблення знань про С. Петлюру.

Заходами Представництва Української Бібліотеки імені Симона Петлюри в Україні (у складі голови Д. Степовика, заступника голови В. Верстюка і секретаря В. Сергійчука) було проведено низку заходів із вшанування пам'яті Головного Отамана. Так, зокрема, 10 травня 1998 р. в Київському будинку вчителя відбулась презентація книги В. Сергійчука *Погроми в Україні. 1914–1920. Від штучних стереотипів до гіркої правди, прихованої в радянських архівах*¹¹. За два тижні (26 травня ц.р.) в Київському музеї гетьманства відбулись урочисті збори до 72-ої річниці трагічної загибелі С. Петлюри в Парижі. Ще один пам'ятний захід – «Петлюрівські читання» – відбулись у Полтавському краєзнавчому музеї (жовтень 1998 р.). 2 листопада того ж року було утворено оргкомітет для відзначення 120-ліття від дня народження Симона Петлюри.

На зламі століть до науково-пошукової роботи в царині петлюріани долучаються українські науково-дослідні інституції, а також й окремі науковці (В. Сергійчук, С. Литвин

⁹ *Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879-1926 рр.)*. К., 1992. 258 с.; *Симон Петлюра. Вибрані твори і документи*. К., 1994. 270 с.

¹⁰ *Симон Петлюра та його родина: до 70-річчя його трагічної загибелі: Документи і матеріали / упоряд. В. Михальчук*. К., 1996. 319 с.

¹¹ Книгу було видано за сприяння Товариства «Українська Бібліотека імені Симона Петлюри» в Парижі та Фондації імені Симона Петлюри в Торонто.

та ін.), результати досліджень яких являли собою поважний крок у науковому осмисленні життя та діяльності С. Петлюри¹². З'являються й праці, видані в жанрі науково-популярної публіцистики¹³. Серед них слід відзначити опубліковану видавництвом «Фоліо» російськомовну монографію В.А. Савченка *Симон Петлюра*, автор якої намагався дати свій, як йому здавалось – неупереджений погляд – на постать С. Петлюри¹⁴.

До наукового вивчення різних аспектів державної та військової діяльності С. Петлюри у цей час долучився й історик Михайло Ковальчук, який опублікував низку статей про т. зв. «військову опозицію» Головному Отаманові в Армії УНР, про замах на життя С. Петлюри за доби української революції, а також про спроби Головного Отамана використати потенціал Революційно-повстанської армії Нестора Махна для зміцнення УНР¹⁵. Нині процес наукового осмислення постаті С. Петлюри триває, причому більшість дослідників зосереджують свою увагу саме на аналізі його військово-політичної діяльності.

Не можна не відзначити при цьому організаційно-представницьку діяльність вже згадуваної Української Бібліотеки Симона Петлюри та її директора д-ра Ярослави Йосипишин, яка зокрема виявляється у проведенні щорічних академій

¹² *Симон Петлюра у контексті українських національно-визвольних змагань: зб. наук. пр.* Ін-т історії України НАНУ; відп. ред. В. Верстюк [та ін.]. Фастів 1999, 225 с.; Литвин С.Х. *Симон Петлюра у 1917–1926 роках: історіографія та джерела*; НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, Севастопольський військово-морський ін-т ім. П.С. Нахімова. К., 2000. 462 с.; Литвин С.Х. *Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана*. НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, Нац. акад. оборони України, Укр. ін-т воен. історії. К., 2001. 640 с.; *Симон Петлюра. Статті. Листи. Документи*; упоряд. В. Сергійчук; Інститут Досліджень Модерної Історії України в США, Фондація ім. Симона Петлюри в Канаді. К., 1999; *Симон Петлюра. Невідомі листи з Парижа як політичний заповіт борця за самостійну Україну*; упоряд., прим., вступна ст. В.І. Сергійчука; Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Центр українознавства, ЦДАГО України. К., 2001; Сергійчук В.І. *Симон Петлюра*. К., 2004. 448 с.

¹³ В. Косик, *Симон Петлюра* / пер. з фр. Я. Кравець. Наукове товариство ім. Шевченка, Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2000. 88 с.; В.І. Сергійчук, *Будівничий самостійної України*; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Центр українознавства. К., 2006. 63 с.

¹⁴ В.А. Савченко, *Симон Петлюра*, Харків 2006. 414 с.

¹⁵ М. Ковальчук, *Симон Петлюра та військова опозиція в армії УНР у 1920–1921 рр.* // «Український історичний журнал» 2005. № 1. С. 97–108; його ж, *Невідома сторінка національно-визвольних змагань: замах на життя С. Петлюри в 19187–1921 рр.* // *Нове державницьке воскресіння України: до 90-річчя проголошення УНР*. К., 2008. С. 362–378; його ж, *Симон Петлюра і Нестор Махно: спроба союзу* // «Пам'ять століть». К., 2003. № 4. С. 135–146.

пам'яті та міжнародних конференцій, до участі в яких здебільшого запрошуються дослідники з Франції, України та Польщі. Важливим є й те, що доповіді учасників кожної конференції публікуються українською і французькою мовами в повнотекстовому форматі, що сприяє ознайомленню франкомовного і україномовного світів з різними аспектами життя та діяльності Головного Отамана.

Так, зокрема, з нагоди відзначення 125-ї річниці з дня народження Симона Петлюри, Бібліотека влаштувала одноденний колоквиум, який відбувся 24 листопада 2004 р. в Інституті слов'янських студій (Париж). До участі в ньому були запрошені доповідачі з України (Василь Яблонський, Микола Рябчук), з Франції (проф. д-р Аркадій Жуковський, проф. д-р Володимир Косик, проф. д-р Селін Жерве-Франсел, проф. д-р Мішель Кадо (головавав на конференції), д-р Ярослава Йосипишин), з Польщі (проф. д-р Ян Яцек Брускі). Слід відзначити, що кожного разу після проведення таких заходів УБСП організувала видання матеріалів доповідей їх учасників¹⁶. Задля ознайомлення загалу з основними напрямками діяльності УБСП, а також з метою інформування дослідників з ідейно-політичною спадщиною Головного Отамана був створений сайт Бібліотеки (див.: <http://bibliotheque-petlura.com/ua/>).

Наочним виявом значення і ролі Бібліотеки як українського науково-представницького центру на французькій землі стало проведення виставок про український національно-визвольний рух у ХХ ст., з акцентуацією на історії УНР та унерівській течії в українській політичній еміграції. Кожного разу на таких виставках присутні матеріали і про С. Петлюру. Бібліотека створила максимально сприятливі умови праці для дослідників-петлюрознавців з України та інших країн, надаючи їм всі можливості для проведення науково-пошукової роботи у фондах УБСП. Завдяки цьому стає можливим реалізувати в Україні вагомі видавничі проєкти, і зокрема

¹⁶ Місце і сприйняття постаті Симона Петлюри сьогодні. Матеріали міжнародної конференції 26 травня 2006 року (до 80-ої річниці вбивства Симона Петлюри), Париж–Київ: Українська Бібліотека імені Симона Петлюри, 2016. 140 с.

опублікувати частину листування наступного голови Директорії УНР Андрія Лівичького¹⁷.

Надзвичайно важливим видається й ще одна ініціатива Бібліотеки, що виявилась у проведенні систематизації та каталогізації збірок документів, які впродовж другої половини ХХ ст. передавались їй на зберігання. Значна їх частина тією чи іншою мірою стосується особи Головного Отамана або його найближчого оточення, історії українських еміграційних організацій у Франції та світі. До виконання цих робіт також залучаються історики-архівісти з України, наслідком чого стала публікація спільних проектів, що уможливило увести до наукового обігу значну кількість донині невідомих документів про одного із фундаторів Бібліотеки та її довголітнього бібліотекаря Івана Рудичіва¹⁸.

Останнім часом публікаційна активність дослідників дещо зменшилась, однією з причин чого стала відсутність скільки-небудь суттєвої державної підтримки у практичній реалізації видавничих проєктів, покликаних сприяти формуванню історичної пам'яті українців про С. Петлюру. Натомість українські уряди намагались вшанувати його ім'я в інший спосіб – і зокрема шляхом випуску поштової марки (2004 р.) з його зображенням. Ще одним зримим фактом визнання ролі та значення Головного Отамана в державотворчих процесах став випуск в обіг (у травні 2009 р.) монети номіналом 2 гривні, на реверсі якої був закарбований образ С. Петлюри.

Відома фотографія С. Петлюри великоформатного розміру була використана для оформлення одного зі стендів виставки «100 років Української революції», яка була розгорнута на вулиці Хрещатик (біля Головного поштамту) восени 2017 р. Фотографії С. Петлюри були присутні на стендах виставки, підготовленою з нагоди 100-річчя Державної служби України, що експонувалась в коридорі червоного корпусу Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

¹⁷ Див. зокрема: *Лівичький Андрій. Листування (1919–1953 роки) / Упорядкув., вступ. ст., заг. ред. Я. Файзуліна. Український інститут національної пам'яті. К., 2019. 688 с.*

¹⁸ Див. зокрема: *Йосипишин Я., Палієнко М. Українська бібліотека імені Симона Петлюри в Парижі в світлі джерел та спогадів. Київ–Париж 2006. 123 с.*

До популяризації імені С. Петлюри тривалий час долучався Український інститут національної пам'яті, заходами якого був, зокрема, видрукуваний (спільно з Музеєм УНР) ілюстрований альбом *Симон Петлюра 1879–1926*, підготовлені методичні рекомендації до відзначення 140-річчя від дня народження Симона Петлюри «ФРОНТ-МАН УНР», а в день народження Головного Отамана була проведена відкрита лекція про петлюрівців та їх очільника.

Нині дослідники петлюріани активно використовують нові технічні можливості аби забезпечити присутність постаті Головного Отамана у «цифровому просторі». У цьому контексті слід наголосити на винятковій суспільній корисності для України, і зокрема – у справі повернення історичної пам'яті про С. Петлюру – цифрового проекту «Лікбез», в рамках якого відбулось кілька лекційних викладів про Головного Отамана. В рамках цього проекту справжньою подією стала лекція історика Андрія Руккаса про один з найважливіших аспектів діяльності Головного Отамана (3 лютого 2018 р.) в Національному музеї історії України. Важливим є те, що з усіма ними можна ознайомитись на відповідному порталі (<http://likbez.org.ua/>).

Ім'я С. Петлюри представлене й в українському радіоєфірі: випуск програми каналу «Голос» «Велич особистості» (27 травня 2016 р.) містив короткий огляд його життя та діяльності. У 2018 р. Симон Петлюра з'явився й в кінопрокаті – після того як режисером Олесем Янчуком (за сценарієм Михайла Шаєвича) був відзнятий повнометражний історично-біографічний фільм «Таємний щоденник Симона Петлюри». Допрем'єрний показ цієї стрічки вперше відбувся в рамках історичного фестивалю Історія.UA в Запоріжжі 5 травня 2018 р.

Однією з найважливіших складових процесу відновлення історичної пам'яті про С. Петлюру є комеморативні практики – через встановлення Головному Отаманові пам'ятників та пам'ятних таблиць в різних містах України. Знаковим є й те, що іменем Симона Петлюри названі кількадесят вулиць у різних містах України (у т. ч. й в Києві). Стаючи елементом міського ландшафту ці зримі ознаки присутності С. Петлюри суттєвим чином сприяють пробудженню інтересу до його життя

та діяльності та стають вагомим чинником формування суспільної думки.

Першість у цьому належить Рівному, де ще у 2001 р. – на площі поруч з Народним домом у Рівному на вулиці Симона Петлюри (в місті, де наприкінці березня 1919 р. працювала Директорія УНР) було встановлено погруддя Головного Отамана. У серпні 2018 р. у Тернополі (житловий масив «Сонячний», біля скверу С. Петлюри) було встановлено погруддя Головного Отамана. В останній час пам'ятні дошки та барельєфи С. Петлюри з'явилися у Кам'янці-Подільському, Хмельницькому, Старокостянтиніві, Полтаві та Києві.

Але згадуючи про ці зримі ознаки змін слід констатувати, що процес відновлення об'єктивної історичної пам'яті про С. Петлюру все ще зустрічає прихований опір з боку решток старих (ще пострадянських) еліт, та їх нинішніх продовжувачів з проросійського політичного табору. Є всі підстави стверджувати, що в Україні на жаль все ще тривають (і напевно ще довго триватимуть) т.зв. війни пам'яті, одним з наслідків яких є випадки руйнації меморіальних дощок визначним діячам українського визвольного руху, і зокрема Симонові Петлюрі. В цьому зв'язку доцільно згадати про ушкодження невідомими вандалами пам'ятної дошки Головному Отаманові в Полтаві (квітень 2017 р.) та її відновлення на тому ж місці – на одній із зовнішніх стін Полтавської державної аграрної академії.

14 жовтня 2017 р. позначилось особливою подією в історії України, бо цього дня у Вінниці невід'ємною частиною її міського ландшафту став пам'ятник С. Петлюри. Його встановили на подвір'ї історичної будівлі на вулиці Симона Петлюри, 15. Тут у лютому–березні 1919 р. містилося Міністерство пошт і телеграфу УНР, а у травні–червні 1920 р. перебувала Військово-похідна Канцелярія Головного Отамана.

Останнім часом ентузіасти вдалися до реалізації ще одного сучасного способу актуалізації імені С. Петлюри – шляхом особливого способу «вписування» його образу в загальноміський ландшафт. Йдеться зокрема про т.зв. мурали (великоформатні зображення Головного Отамана на торцевих сторонах міських будинків). Першим з них з'явився на стіні одного з будинків на вул. З. Космодем'янської у Соломенському районі м. Києва (був відкритий у день 140-річчя від дня народження

Головного Отамана). Авторами муралу площею 150 кв. м. виступила група художників «Kailas-V», які працювали над цим розписом протягом п'яти днів.

У липні 2019 р. був створений ще один мурал С. Петлюри – у Кам'янці-Подільському, і на сьогодні – він є найбільшим в Україні (його загальна площа становить 200 кв. м.), прикрашаючи собою один з будинків у Старому місті (вул. Зарванська, 5б). Ідея створити такий стінопис, за словами організатора і мецената цього мистецького проекту Олександра Бейлика народилась після того, як він відвідав могилу С. Петлюри на цвинтарі Монпарнас у Парижі у грудні 2018 р. (практичну реалізацію цього проекту здійснив художник Тарас Довгалюк). Прототипом для створення цього муралу послужила відома фотографія Головного Отамана, зроблена під час перебування С. Петлюри та уряду УНР в Кам'янці-Подільському.

І вже зараз можна стверджувати, що цей мурал є не тільки мистецьким проектом, але й виконує надзвичайно важливу мобілізаційну функцію – надихаючи українців на продовження боротьби, бо як і сто років тому, Україна змушена збройно виборювати свою цілісність та незалежність зі своїм відвічним ворогом – Москвою.

Пам'ять про Головного Отамана в Україні істотно підкріплюється зусиллями нашого найближчого сусіда – Польщі, центральна і регіональні влади якої в різний спосіб вшановують поворотні події з історії спільної боротьби з поляків та українців з більшовицькою Москвою.

Отже, станом на сьогодні існують всі підстави стверджувати про те, що спільними зусиллями істориків, митців, культурологів, кінематографістів, громадських активістів, просто небайдужих людей в Україні відбувся сплеск суспільної зацікавленості особою Головного Отамана, а його інформація про життя і діяльність (і насамперед її державотворчий вектор) вже не є набутокм лише вузького кола науковців, які вивчають історію українського визвольного руху 1917–1921 рр.

Зараз незаперечним є факт, що ім'я С. Петлюри нині досить широко представлено в рамках історичної (шкільної, університетської, академічної) освіти, воно стало важливою складовою політики пам'яті в Україні. Важливим є й те, що медійна сфера наповнюється матеріалами, які розширюють уявлення

громадянства про цього видатного українського державного діяча. Віддаючи належне державотворчим зусиллям С. Петлюри та його послідовно антибільшовицькій та антиросійській позиції у найскладніші часи існування УНР сучасна Україна зробила Головного Отамана частиною своєї меморіальної культури.

Зрештою, наше ставлення до Петлюри – було, є і залишатиметься своєрідним індикатором ціннісно-світоглядних переконань кожного українця. Для тих, хто ідентифікує себе з українським світом – С. Петлюра залишатиметься символом державництва, а його політичний шлях, його ідеї та чин слугували зразком звільнення від постколоніального мислення. І навпаки – для збанкрутілих політиків та проросійської частини українського плебсу Головний Отаман завжди буде «більмом в оці», людиною, що наважались посягнути на «свята-святых» – російську імперську велич, хоч би й в більшовицьких шатах. Ця категорія завжди радітиме як його загибелі у 1926 р. від рук більшовицького агента, так і рішення Паризького суду присяжних, який виніс вирок про виправдання вбивці С. Петлюри.

Але як незнищенна Україна, так і С. Петлюра завжди залишатиметься символом визвольної боротьби українського народу – свідченням чому є й десятки вулиць в Україні, названі його іменем, пам'ятні дошки, барельєфи та вже й пам'ятники, які встановлюються в різних містах України. Все це з певністю свідчить, що пам'ять про Симону Петлюру залишається завжди живою в серцях українців – патріотів своєї Батьківщини, що вона була і є тим ферментом, який завжди кликатиме український народ до розбудови української демократичної європейської держави, а також до її збройного захисту від агресивних зазіхань з боку нинішніх правонаступників червоної Москви.

Бібліографія

Опубліковані джерела

Лівицький Андрій. *Листування (1919–1953 роки) / Упорядкув., вступ. ст., заг. ред. Я. Файзуліна. Український інститут національної пам'яті. К., 2019. 688 с.*

Симон Петлюра. *Вибрані твори і документи. К., 1994. 270 с.*

Симон Петлюра. *Статті. Листи. Документи; упоряд. В. Сергійчук; Інститут Досліджень Модерної Історії України в США, Фундація ім. Симона Петлюри в Канаді. К., 1999;*

Симон Петлюра. *Невідомі листи з Парижа як політичний заповіт борця за самостійну Україну / Упоряд., прим., вступна ст. В. І. Сергійчука. К., 2001.*

Література

Він – з когорти вождів (*Кращі конкурсні праці про дореволюційну діяльність Симона Петлюри*). К., 1994. 151 с.

Гирич І. *Історична і колективна пам'ять: що це?*, <http://www.ihyrych.name/Misc/Rethinking/NationalMemory.html>.

Грінченко Г. *Усна історія – теорія, метод, джерело Невигадане. Усні історії остарбайтерів / Авт.-упоряд., ред., вступ. ст. Г. Грінченко. Харків, 2004. С.10–12.*

Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879–1926 рр.). К., 1992. 258 с.

Йосипишин Я., Палієнко М. *Українська бібліотека імені Симона Петлюри в Парижі в світлі джерел та спогадів*. Київ; Париж, 2006. 123 с.

Кісь О. *Колективна пам'ять та історична травма: теоретичні рефлексії на тлі жіночих спогадів У пошуках власного голосу: Усна історія як теорія, метод, джерело: Зб. наук. праць / За ред. Г. Грінченко, Н. Ханенко-Фрізен. Харків, 2010. С. 171–191*

Ковальчук М. *Симон Петлюра та військова опозиція в армії УНР у 1920–1921 рр.* «Український історичний журнал» 2005. № 1. С. 97–108.

Ковальчук М. *Невідома сторінка національно-визвольних змагань: замах на життя С. Петлюри в 1918–1921 рр. Нове державницьке воскресіння України: до 90-річчя проголошення УНР*. К., 2008. С. 362–378.

Ковальчук М. *Симон Петлюра і Нестор Махно: спроба союзу, «Пам'ять століть»*. К., 2003. № 4. С. 135–146.

Косик В. *Симон Петлюра / пер. з франц. Я. Кравець. Львів, 2000. 88 с.*

Литвин С.Х. *Симон Петлюра у 1917–1926 роках: історіографія та джерела*. К., 2000. 462 с.

Литвин С.Х. *Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана*. К., 2001. 640 с.

Місце і сприйняття постаті Симона Петлюри сьогодні. Матеріали міжнародної конференції 26 травня 2006 року (до 80-ої річниці вбивства Симона Петлюри). Париж–Київ: Українська Бібліотека імені Симона Петлюри, 2016. 140 с.

Нагорна Л.П. *Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії*. К.: ІПІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2012. С.317.

Савченко В.А. *Симон Петлюра*. Харьков, 2006. 414 с.

Симон Петлюра та українська національна революція: зб. праць Другого конкурсу петлюрознавців України / Упоряд. та передмова В. Михальчука. К., 1995. 357 с.

Симон Петлюра та його родина: до 70-річчя його трагічної загибелі: Документи і матеріали / упоряд. В. Михальчук. К., 1996. 319 с.

Симон Петлюра у контексті українських національно-визвольних змагань: зб. наук. пр. Ін-т історії України НАНУ; відп. ред. В. Верстюк [та ін.]. Фастів 1999. 225 с.

Сергійчук В.І. *Симон Петлюра*. К., 2004. 448 с.

Сергійчук В.І. *Будівничий самостійної України*. К., 2006. 63 с.

Abstract

The article analyzes the process of perpetuation in Ukraine of the historical memory of the Chairman of the Directory and Chief Otaman of the Troops of the Ukrainian People's Republic Simon Petliura during the last thirty years. With the restoration of Ukraine's independence, his name was given the opportunity to return to the general public life within the current Ukrainian territory. This process was initiated by the Simon Petliura Ukrainian Library in Paris, which takes care of the French library and educational institution of the same name. Its events in Ukraine included several competitions of Petliurists, «Petliura readings», historical and literary competitions, scientific conferences in honour of the Chief Otaman, as a result of which in most cases published collections of scientific works. In addition, the Simon Petliura Ukrainian Library held annual academies of remembrance, exhibitions and international conferences, which helped to acquaint the French-speaking and Ukrainian-speaking worlds with various aspects of the life and work of the Chief Otaman.

A postage stamp (2004) was issued in honour of S. Petliura with his image and a coin with a face value (2009), on the reverse of which the image of S. Petliura was engraved. The Ukrainian Institute of National Remembrance has long been involved in the popularization of the name of S. Petliura, the events of which included several exhibitions. Several broadcasts about the Chief Otaman were prepared on Ukrainian radio, and in 2018 he appeared in cinemas – after the full-length historical and biographical film «The Secret Diary of Simon Petliura» was shot.

One of the most important components of the process of restoring the historical memory of S. Petliura have been commemorative practices – through the establishment of commemorative plaques, bas-reliefs, busts and monuments to the Chief Otaman in various cities of Ukraine (Rivne, Kamianets-Podilskyi, Khmelnytskyi, Poltava, Starokostiantyniv, Kyiv, Vinnytsia). It is also significant that several dozen streets in various cities of Ukraine (including Kyiv) are named after Simon Petliura. Recently, enthusiasts have resorted to the implementation of another modern way of actualizing the name of S. Petliura – by «inscribing» his image in the city landscape. We are talking, in particular, about the so-called murals (large-format images of the Chief Otaman on the facades of city buildings), which have appeared in Kyiv and Kamianets-Podilskyi.

So, as of today, there is every reason to believe that the joint efforts of historians, artists, cult urologists, cinematographers, public activists, and just ordinary people in Ukraine have seen a surge of public interest in the figure of the Chief Otaman. Today the name of S. Petliura is widely represented in the framework of historical (school, university, academic) education, it has become an important component of the policy of remembrance in Ukraine. Paying tribute to the state-building efforts of S. Petliura and his consistently anti-Bolshevik and anti-Russian position in the most difficult times of the UPR's existence, modern Ukraine has made the Chief Otaman a part of its memorial culture.

Ключові слова: Симон Петлюра, історична пам'ять, меморіальна культура, коменоративні практики, Україна

Keywords: Symon Petliura, historical memory, memorial culture, commemorative practices, Ukraine

Słowa kluczowe: Symon Petlura, pamięć historyczna, kultura upamiętniania, praktyka upamiętniania, Ukraina

Streszczenie

Artykuł analizuje proces utrwalania w Ukrainie pamięci historycznej o przewodniczącym Dyrektoriatu i Naczelnym Atamanie wojsk URL Symonie Petlurze w ciągu ostatnich trzydziestu lat. Wraz z przywróceniem niepodległości przez Ukrainę jego nazwisko otrzymało możliwość powrotu do opinii publicznej i wszystkich obywateli na ziemiach ukraińskich. Niestety, brak polityki państwa w sferze zbiorowej pamięci narodowej oraz dominacja postsowieckich klisz w postrzeganiu działalności S. Petlury przez większość przedstawicieli ukraińskich elit politycznych znacznie skomplikowały ten proces. Tylko dzięki wysiłkom szeregu uczonych i ukraińskiej opinii publicznej z obozu narodowo-patriotycznego udało się przełamać tabu informacyjne, które towarzyszyło nazwisku Naczelnego Atamana jeszcze na początku lat 90. Dopiero w ciągu następnego ćwierćwiecza nastąpiły jakościowe zmiany, które doprowadziły do zasadniczych zmian w świadomości większości Ukraińców, dzięki czemu możliwa stała się aktualizacja politycznego dziedzictwa Symona Petlury.

Proces ten został zainicjowany przez Towarzystwo „Ukraińska Biblioteka im. Szymona Petlury” w Paryżu, które jest francuską instytucją biblioteczno-edukacyjną o tej samej nazwie z ponad dziewięćdziesięcioletnią historią. Jego działalność na Ukrainie obejmowała przeprowadzenie kilku konkursów „petluroznawców”, „petlurowskich odczytów”, konkursów historycznych i literackich, konferencji naukowych dla uczczenia imienia Naczelnego Atamana, w wyniku których w większości przypadków zostały opublikowane zbiory prac naukowych. Niewątpliwie ta działalność wydawnicza przyczyniła się w istotny sposób do obalenia stereotypów, zasianych przez propagandę komunistyczną, poszerzenia i pogłębienia wiedzy o S. Petlurze.

Nie sposób nie wspomnieć o działalności organizacyjnej i reprezentacyjnej wspomnianej już Ukraińskiej Biblioteki im. Symona Petlury, przejawiającej się zwłaszcza w corocznych akademiach pamięci i konferencjach międzynarodowych, na które zapraszani są przede wszystkim badacze z Francji, Ukrainy i Polski. Ważne jest również to, że wspomniana już Ukraińska Biblioteka im. Symona Petlury prowadzi także działalność organizacyjną i reprezentacyjną, która przejawia się przede wszystkim w corocznych akademiach pamięci i konferencjach międzynarodowych, na które zapraszani są głównie badacze z Francji, Ukrainy i Polski.

Ważne jest również to, że referaty uczestników każdej konferencji są publikowane w języku ukraińskim i francuskim w formie pełnotekstowej, co pozwala światu francusko i ukraińskojęzycznemu zapoznać się z różnymi aspektami życia i pracy Naczelnego Atamana.

Organizowanie wystaw o ukraińskim ruchu narodowo-wyzwoleńczym w XX wieku stało się żywą manifestacją znaczenia i roli biblioteki jako ukraińskiego ośrodka naukowo-reprezentacyjnego na ziemi francuskiej. Za każdym razem na tych wystawach były też materiały o S. Petlurze. Biblioteka stworzyła najbardziej korzystne warunki dla naukowców - petluroznawców z Ukrainy i innych krajów, dając im wszelkie możliwości prowadzenia pracy naukowo-badawczej w funduszach UBSP.

Uhonorowanie imienia Symona Petlury odbyło się też na szczeblu państwowym, w szczególności – poprzez emisję znaczka pocztowego (2004) z jego wizerunkiem oraz wprowadzenie do obiegu (w maju 2009) monety o nominale 2 hrywien, na której rewersie znajduje się wizerunek S. Petlury. Ukraiński Instytut Pamięci Narodowej przez długi czas uczestniczył w popularyzacji imienia S. Petlury, przy pomocy którego zrealizowano kilka akcji wystawienniczych. W ukraińskim radiu przygotowano kilka audycji o Naczelnym Atamanie, a w 2018 roku pojawił się on również w dystrybucji filmowej – po nakręceniu pełnometrażowego filmu historyczno-biograficznego «Tajemny dziennik Symona Petlury».

Jednym z najważniejszych elementów procesu przywracania pamięci historycznej o S. Petlurze jest praktyka upamiętniająca – poprzez instalację tablic pamiątkowych Naczelnego Atamana, płaskorzeźb, popiersi i pomników w różnych miastach Ukrainy (Równie, Kamieniec-Podolski, Chmielnicki, Starokonstantynów, Połtawa, Kijów, Winnica). Znamienne jest również to, że kilkadziesiąt ulic w różnych miastach Ukrainy (w tym w Kijowie) nosi imię Symona Petlury. Stając się elementem miejskiego krajobrazu, te widoczne znaki obecności Szymona Petlury w znaczący sposób przyczyniają się do rozbudzenia zainteresowania jego życiem i twórczością oraz robią się istotnym czynnikiem kształtowania opinii publicznej. Ostatnio entuzjaści zwrócili się ku realizacji innego nowoczesnego sposobu aktualizacji imienia S. Petlury – poprzez „wpisywanie” jego wizerunku w krajobraz miasta. Mowa w szczególności o tzw. muralach (wielkoformatowych wizerunkach głównego atamana na frontowych stronach kamienic), które pojawiły się w Kijowie i Kamieńcu Podolskim.

Obecnie mamy wszelkie podstawy, by twierdzić, że wspólnym wysiłkiem historyków, artystów, kulturoznawców, filmowców, działaczy społecznych i po prostu nieobojętnych ludzi na Ukrainie nastąpił wzrost zainteresowania społeczeństwa osobą Naczelnego Atamana, a informacja o jego życiu i działalności (a przede

wszystkim jej wektorze państwowotwórczym) nie jest już domeną wąskiego grona badaczy historii ukraińskiego ruchu wyzwolenczego lat 1917–1921.

Bezspornym faktem jest to, że nazwisko S. Petlury jest obecnie wystarczająco szeroko reprezentowane w edukacji historycznej (szkolnej, uniwersyteckiej, akademickiej), stało się ważnym elementem polityki pamięci na Ukrainie. Ważne jest również, że w sferze medialnej pojawiają się materiały, które poszerzają wiedzę obywateli o tym wybitnym ukraińskim mężu stanu. Oddając hołd państwowotwórczym wysiłkom S. Petlury i jego konsekwentnie antybolszewickiemu i antyrosyjskiemu stanowisku w najtrudniejszych czasach istnienia URL, współczesna Ukraina uczyniła Naczelnego Atamana częścią swojej kultury pamięci.

Summary

The article analyzes the process of preserving the historical memory of Symon Petliura, the chairman of the Directorate and the Supreme Otaman of URL troops, over the past thirty years in Ukraine. With the restoration of Ukraine independence, his name was given the opportunity to return to the public realm and all citizens in Ukrainian lands. Unfortunately, the lack of state policy in the area of collective national memory and the dominance of post-Soviet clichés to the perception of S. Petliura's activities by most representatives of the Ukrainian political elite have significantly complicated this process. It was only thanks to the efforts of a number of scholars and the Ukrainian public from the national-patriotic camp that it was possible to break the information taboo that accompanied the name of Chief Otaman in the early 1990s. It was only over the next quarter of a century that qualitative changes occurred, which led to fundamental changes in the consciousness of most Ukrainians, making it possible to update the political legacy of Symon Petliura.

This process was initiated by the „Szymon Petliura Ukrainian Library” Society in Paris, which is a French library and educational institution which carries his name and has over ninety years of history. Activities in Ukraine have included the holding of several competitions of „petliura experts”, „Petliurian lectures”, historical and literary competitions, and scientific conferences in honor of the name of the Supreme Otaman, as a result of which, in most cases, collections of scientific works have been published. Undoubtedly, this publishing activity has significantly contributed to the overthrowing of the stereotypes sown by communist propaganda, and to broadening and deepening knowledge about S. Petliura.

It is impossible not to mention the organizational and representative activity of the aforementioned Ukrainian Library named after Symon Petliura, which especially gains recognition through the annual memorial academies and international conferences, to which mainly researchers from France, Ukraine and Poland are invited.

It is also important that the papers of the participants of each conference are published in full-text in Ukrainian and French, which allows the French and Ukrainian-speaking world to learn about various aspects of the life and work of the Chief Otaman.

The organization of exhibitions about the Ukrainian national liberation movement in the 20th century has become a living manifestation of the importance and role of the library as a Ukrainian scientific and representative center on French soil. Each time, these exhibitions have featured materials about S. Petliura. The library has created the most favorable conditions for scientists – Petliura scholars from Ukraine and other countries, giving them all the opportunities to conduct scientific and research work using UBSP funds.

Honoring the name of Symon Petliura has also taken place at state level, in particular – by the issuing of a postage stamp (2004) with his image and introducing into circulation (in May 2009) a coin with a denomination of 2 hryvnia, on the reverse of which there is an image of S. Petliura. The Ukrainian Institute of National Remembrance has for a long time participated in the popularization of the name of S. Petliura, with the help of which several exhibition campaigns were carried out. Several programs about the Supreme Otaman have been prepared for Ukrainian radio, and in 2018 it also appeared in film distribution – after making a full-length historical and biographical film „The secret diary of Symon Petliura”.

One of the most important elements of the process of restoring the historical memory of S. Petliura has been through the practice of commemoration – through the installation of commemorative plaques of the Supreme Otaman, bas-reliefs, busts and monuments in various cities of Ukraine (Rivne, Kamieniec-Podolski, Khmelnytsky, Starokonstantynów, Połtawa, Kiev, Vinnitsa). It is also significant that several dozen streets in various cities of Ukraine (including Kiev) have been named after Symon Petliura. By becoming an element of the urban landscape, these visible signs of Szymon Petliura's presence significantly contribute to arousing interest in his life and work, and are becoming an important factor in shaping public opinion. Recently, enthusiasts have turned to the implementation of another modern way of updating the name of S. Petliura – by „inscribing” his image into the city landscape. In particular, the so-called murals (large-format images of the Chief Otaman on the front sides of tenement houses) that have appeared in Kiev and Kamieniec Podolski.

Currently, we have every reason to claim that through the joint effort of historians, artists, cultural scientists, filmmakers, social activists and simply interested people in Ukraine, there has been an increase in society's interest in the person who was Chief Otaman, and information about his life and activities (and above all its state-building vector) is no longer the domain of a small group of researchers on the history of the Ukrainian liberation movement in 1917–1921.

It is an indisputable fact that the name of S. Petliura is now sufficiently and widely represented in historical education (school, university, academic), it has become an important element of the remembrance policy in Ukraine. It is also important that materials appear in the media sphere that broaden the knowledge of citizens about this outstanding Ukrainian statesman. Paying tribute to the state-building efforts of S. Petliura and his consistently anti-Bolshevik and anti-Russian position in the most difficult times of the existence of the Ukrainian People's Republic, contemporary Ukraine has made the Supreme Otaman part of its culture of remembrance.

Ihor Sribniak – doktor nauk historycznych, profesor, Kierownik Katedry Historii Powszechnej Historyczno-Filozoficznego Wydziału Kijowskiego Uniwersytetu imienia Borysa Hrynczenki, Laureat nagrody imienia I. Wyhowskiego. Zainteresowania badawcze: Internowana Armia Ukraińskiej Republiki Ludowej w Polsce (1921-1924 pp.), Ukraińska emigracja polityczna w okresie międzywojennym, polsko-ukraińska współpraca wojskowa w 1920 r. Główne publikacje: Срібняк І. *Енциклопедія полону: українська Tuchola*. Київ–Париж: Міжнародний науково-освітній консорціум імені Люсьєна Фєвра, 2017. Кн. 1. 156 с. Sribniak I. *Encyklopedia jeniectwa: ukraiński Aleksandrów*. Warszawa–Paryż: Międzynarodowe konsorcium naukowo-edukacyjne im. Luciena Febvra, 2018. 88 s. Sribniak I. *Encyklopedia jeniectwa: ukraiński Łańcut*. Warszawa–Paryż: Międzynarodowe konsorcium naukowo-edukacyjne im. Luciena Febvra, 2018. 115 s. Sribnjak I. *Enzyklopädie der Kriegsgefangenschaft: Das ukrainische Rastatt. Zur Gründung und Tätigkeit der Gemeinschaft «Die Unabhängige Ukraine»*, 1915–1918. München–Paris: Internationales Lucien-Febvre-Wissenschafts- und Bildungskonsortium, 2020. 338 s.

Ihor Sribniak – doctor of historical sciences, professor, head of the Department of Universal History of the History and Philosophy of the Kiev Boris Hrynczenko University, laureate of the I. Wyhowski Prize. Research interests: Interned Army of the Ukrainian People's Republic in Poland (1921–1924), Ukrainian political emigration in the interwar period, Polish-Ukrainian military cooperation in 1920. Main publications: Срібняк І. *Енциклопедія полону: українська Tuchola*. Київ–Париж: Міжнародний науково-освітній консорціум імені Люсьєна Фєвра, 2017. Кн. 1. 156 с. Sribniak I. *Encyclopedia of prisoners of war: Ukrainian Aleksandrów*. Warsaw–Paris: International Scientific and Lucien Febvre Educational Consortium, 2018. 88 pp. Sribniak I. *Encyclopedia of prisoners of war: Ukrainian Łańcut*. Warsaw–Paris: International Scientific and Lucien Febvre Educational Consortium, 2018. 115 pp. Sribnjak I. *Enzyklopädie der Kriegsgefangenschaft: Das ukrainische Rastatt. Zur Gründung und Tätigkeit der Gemeinschaft «Die Unabhängige Ukraine»*, 1915–1918. München–Paris: Internationales Lucien-Febvre-Wissenschafts- und Bildungskonsortium, 2020. 338 pp.